

MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

Stutthof

ZESZYTY MUZEUM

2

WROCŁAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO
1977

Bogdan Chrzanowski

ZARYS STRUKTURY ORGANIZACYJNEJ SZP-ZWZ-AK NA
POMORZU GDAŃSKIM (REICHSGAU DANZIG-WESTPREUSSEN)
W ŚWIETLE WYDAWNICTWA ARMIA KRAJOWA
W DOKUMENTACH

Artykuł niniejszy stanowi próbę przedstawienia struktury organizacyjnej tzw. Podziemia Emigracyjnego na Pomorzu na podstawie wydawnictwa Studium Polski Podziemnej (dalej SPP) w Londynie pt. *Armia Krajowa w dokumentach*¹ oraz poprzez konfrontację tychże dokumentów z niektórymi ustaleniami krajowych badaczy ruchu oporu. W kilku przypadkach powołano się też na tom III *Polskich Sił Zbrojnych: Armia Krajowa*².

Zakres terytorialny pracy obejmuje obszar Okręgu Pomorskiego AK, tzn. obszar okręgu Rzeszy Gdańsk — Prusy Zachodnie (tereny należące do Polski przed wojną oraz tereny Niemiec) i północną część tzw. Kraju Warty. Ze względu na fakt, iż dwa tomy wymienionego wydawnictwa obejmują okres: jesień 1939 — wiosna 1943 (tzn. od chwili zawiązywania się tajnej organizacji do zerwania stosunków między ZSRR a polskim rządem emigracyjnym), artykuł przedstawi zarys struktury organizacyjnej SZP—ZWZ—AK jedynie w odniesieniu do tego okresu (jakkolwiek w odniesieniu do Pomorza cezura ta jest bardzo dyskusyjna). Artykuł nie pretenduje do ukazania całości problematyki związanej ze sprawami organizacyjnymi SZP—ZWZ—AK na Pomorzu Gdańskim, a dotyczyć będzie ważniejszych zagadnień związanych z tworzeniem się tam konspiracji rządu emigracyjnego. Stąd też dokumenty konfrontuje jedynie z niektórymi opracowaniami i publikacjami poruszającymi interesującą nas tematykę.

Literaturę krajową skompletowano na podstawie *Bibliografii Wojny Wyzwoleńczej Narodu Polskiego* oraz *Bibliografii Pomorza Gdańskiego*. Wykorzystano też zbiory prywatne dr. K. Ciechanowskiego, płk. inż. A. Sanojcy oraz relację płk. K. Pluty-Czachowskiego.

Jeszcze podczas trwania kampanii wrześniowej 1939 r. w kraju utworzono organizację konspiracyjną pod nazwą Służba Zwycięstwu Polski. Na jej czele stanął generał brygady Michał Karaszewicz-Tokarzewski,

¹ *Armia Krajowa w dokumentach*, t. I, London 1970, t. II, London 1973 (dalej: AK...).

² *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. III: *Armia Krajowa*, London 1950 (dalej: PSZ...).

były dowódca DOK VIII — Pomorze. Już w listopadzie 1939 r. powołano do życia Związek Walki Zbrojnej. Komendantem Głównym tej organizacji został mianowany generał broni Kazimierz Sosnkowski³. Komendant Główny ZWZ dnia 4 grudnia 1939 r. przesłał pocztą kurierską z Paryża Instrukcję do kraju⁴. W Instrukcji tej gen. Sosnkowski nakazywał następujący podział terenu: obszar pod okupacją niemiecką dzielił na Obszar Nr 1 z siedzibą w Warszawie, Nr 4 — w Krakowie, Nr 5 — w Poznaniu, Nr 6 — w Toruniu; tereny wschodnie — na Obszar Nr 2 z siedzibą w Białymstoku, Nr 3 — we Lwowie. Nakazano też ułatwić łączność KG ZWZ z organizacjami politycznymi i wojskowymi na Obszarach Nr 4, 5, 6. Przewidywano utworzenie okręgów i obwodów. Okręgami miały być miasta o liczbie mieszkańców ponad 100 tys. lub teren województwa. Obwody zaś miały obejmować miasta o liczbie przekraczającej 10 tys. ludności. Komendantem Obszaru Nr 1 został płk. Stefan Rowecki („Grot”, „Kalina”, „Rakoń”), a gen. Tokarzewski został mianowany Komendantem Obszaru Nr 3.

Komendant Główny ZWZ kazał również włączyć do Obszaru Nr 5 i 6 część ziem wcielonych do Rzeszy, tzn. zachodnią część województwa łódzkiego wraz z Łodzią, ziemię płocką, ciechanowską oraz część województwa białostockiego (rejon Myszynca)⁵. Gen. Tokarzewski w meldunku o stanie organizacyjnym SZP z dnia 7 grudnia 1939 r. oraz w statucie tejże organizacji z 6 stycznia 1940 r., skierowanymi do gen. Sikorskiego, pisał o zawiązywaniu się sieci organizacyjnej na Ziemiach Zachodnich⁶. W meldunku grudniowym informował: „Wojewódzkie dowództwa, 5 centralnych (łącznie z Warszawą) oraz 2 na kresach południowych — zorganizowane, reszta w toku, zostanie zorganizowana do dnia 31 I 40 r.” Jednakże nie sprecyzował bliżej, co miał na myśli, pisząc „reszta w toku”. Można ewentualnie domyślać się, że chodziło tu również o tereny zachodnie, gdyż w wymienionym statucie SZP dzieliła okupowany kraj na trzy fazy terytorialne: 1. województwa centralne, 2. wschodnie i małopolskie, 3. zachodnie.

Płk Rowecki zaś w meldunku organizacyjnym z dnia 8 stycznia 1940 roku informował, że „za podstawę organizacji Obszarów Nr 1, 4, 5, 6, 2 trzeba wziąć to co SZP zorganizowała w terenie, przyjmując jako zasadę

³ K. Ciechanowski, *Ruch oporu na Pomorzu Gdańskim 1939—1945*, Warszawa 1972, s. 219; PSZ..., s. 101.

⁴ AK..., t. I, s. 10—21: Instrukcja dla Ob. Rakonia z 4 XII 1939 r. Tymczasem gen. Tokarzewski wysłał trzy meldunki organizacyjne do Paryża, które dotyczyły SZP.

⁵ Ibid. Jednostka administracyjna szczebla wojewódzkiego pokrywała się teoretycznie z terenem przedwojennego województwa.

⁶ AK..., t. I, s. 23: Meldunek gen. Tokarzewskiego o stanie organizacji SZP z 7 XII 1939 r. oraz s. 21—24; por. też Statut Służby Zwycięstwu Polski, s. 31—37 oraz Instrukcja dla Ob. Rakonia, s. 10—21.

